

Bu Yüzyılın Dersi

Popper, K. R. (2019), *Bu Yüzyılın Dersi*, Çev. Ceyhan Aksoy, Serbest Kitaplar, 4. Baskı, Temmuz 2019, İstanbul, 140 sayfa. ISBN 13: 978-605-69360-2-9

Değerlendiren: Barış SÜR¹

İdeolojiler gerçekten somut dünyamızı yansıtıyor mu, yoksa biz ideolojilerin gerekliliklerini mi yerine getiriyoruz? Çoğunluğun yönetimi olan demokrasi iyi bir model midir? Geride kalan yüzyıla baktığımızda ne çıkarabiliriz? Peki, bundan sonra ne yapabiliriz? 20. Yüzyıl'ın neredeyse tamamına tanıklık eden Profesör Popper, siyasi ve toplumsal konular üzerine söyleşilerinin yer aldığı "Bu Yüzyılın Dersi" adlı kitapta komünizmden demokrasiye, dünya savaşlarından medyaya kadar birçok konuya değiniyor. Toplam 140 sayfa ve dokuz bölümün yer aldığı üç kısımdan oluşan kitabın ilk iki kısmı söyleşi, son kısım ise iki konuşma şeklinde düzenlenmiştir. Serbest Kitaplar'dan çıkan kitabın Türkçe çevirisi Ceyhan Aksoy tarafından yapılmıştır. Kitapta, Popper'in liberal görüşlerinin bugünün sol ve siyaset problemlerine ışık tutacağı izlenimi yaratmaktadır.

Kitabın genelinde olduğu gibi ilk söyleşide ağırlıklı olarak Popper'in Marksizm'e yönelik eleştiri ve tespitleri yer alıyor. Gençlik yıllarında Marksist ideolojinin sıkı bir savunucusu olan Popper, sosyalizmin bireysel özgürlüğü gerçek anlamda karşılamadığını ve tek bir fikrin etrafında toplandığını düşünerek Marx'ı ve ideolojisini etraflıca incelemeye karar veriyor. İlk olarak Marx'ın ilk cildini kendi yayınladığı, ikinci ve üçüncü ciltleri dostu ve çalışma arkadaşı Friedrich Engels tarafından notlarının düzenlenmesiyle yayınlanan ünlü eseri *Kapital*'i (*Das Kapital*) incelemeye başlıyor. Bu inceleme sonucunda komünistler tarafından çarpıtıldığına inandığı *Kapital*'in aslında üç mesaj verdiğini söylüyor. Bunlardan ilki kapitalizmin sorunlarının ve yol açtığı yanlışlıkların reformla değil, devrimle çözülebileceğidir. İkincisi, kapitalizmin yayılmasıyla sefaletin artması sonucu zaten zor şartlarda olan işçilerin durumunun daha da kötüleşeceğine inanılmasıdır. Popper'a göre *Kapital*'in verdiği üçüncü mesaj ise kapitalistlerin bireysel olarak suçlanamayacağı, onların da sistemin kurbanı oldukları yönündedir. Yani bireyler değil, sistem suçludur. Bu sistemi düzeltmek için reformların yetersiz kalacağı, ancak ve ancak devrimle yeni bir düzen kurulabileceği düşünülmektedir. Bu düzenin tesisi için bizzat sorumlu olmasalar dahi bireylerin de cezalandırılmak zorunda kalacağı, baskı ve şiddet içerebilecek bir süreçten bahsediliyor. Ancak ünlü düşünür, bunların ikincisi olan ezilen işçi sınıfı teorisinin henüz Marx hayattayken çöktüğünü savunuyor. Popper bu tespitini kitabın sonunda da değineceği gibi bugün asıl haksızlığa uğrayanların, şartları göreceli olarak iyileştirilen işçiler değil, şiddet karşısında tamamen savunmasız kalan çocuklar olduğu gerçeğine dayandırıyor. Üçüncü tespiti ise kendisinin de Marksist ideolojiyi terk etmesine yol açan hastalıklı kapitalist sistemin ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırılmasına olan inancı ortaya koyuyor. Marx'ı eleştirmeye devam ederken Marksizm'i hata olarak nitelemekle birlikte bu hatanın başlangıcını Platon ve Aristoteles'e kadar götürüyor. Bununla birlikte Popper, eleştirilerini bir kenara bırakarak Marx'ın iktisat çalışmalarının her ne kadar kendisi tarafından çok abartılsa da tarihe ve sosyal bilimlere yapılmış en büyük katkı olduğunu söylüyor.

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Orcid: 0000-0002-9051-3285, barissur@hotmail.com

Söyleşide Sovyetler Birliği'ne de geniş yer veriliyor. Popper, Sovyetler Birliği'nin çöküş iklimine Doğu Almanya rejiminin yıkılması ile girildiğini söylüyor. Sovyet rejiminin asıl çöküşünü de Marksist ideoloji ve komünist rejimin çatışmasına bağlıyor. Bundan sonra Rusya'da ihtiyaç duyulan ilk şeyin hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi olmasına rağmen Rusların hala iktisadi sistemi korumaya çalışmasının, kaçınılmaz olan sonu getirdiğine inanıyor. Popper, hukukun tesis edilmediği yerde kaosun kaçınılmaz olduğunu ekleyerek bir sonraki adımın barışın sağlanması olduğunu vurguluyor. Son yüzyılı derinlemesine inceleme fırsatı bulan ünlü filozof sistematik bir şekilde aktardığı çıkarımlarında barıştan sonra eğitime önem verilmesi gerektiğini hatırlatıyor. Eğitim sistemini televizyon karşısında etkisiz ve çaresiz bularak televizyonun çocukları şiddet yönlü eğittiğini, bununla mücadele için gerekirse sansür uygulanması gerektiğini net bir şekilde söylüyor. Şiddet ile ilgili endişelerini sıklıkla dile getirirken bu yüzyıl için Birinci Dünya Savaşı'yla tırmanan şiddetin, bir asır sonra televizyonlardaki psikolojik boyutuyla etkisini sürdürdüğünü belirtiyor.

İlk söyleşinin sonlarında özgürlük kavramına yer veren Popper, insanların diğerlerinin özgürlüğünü engelleme özgürlüğüne sahip olmaması için hukukun üstünlüğüne ve dolayısıyla bir otoritenin, yani devletin gerekliliğine vurgu yapıyor. Devamında, devletli toplumla devletsiz toplum arasındaki farkın, devletin daha az ya da daha çok müdahale etmesi arasındaki farkı önemsiz kılacak kadar çok olduğu görüşünü ortaya atıyor. Popper söyleşide, Marksizm'i eleştiren bir diğer düşünür Issiah Berlin'e de referans veriyor. Berlin, "Two Concepts of Liberty" (*İki Özgürlük Kavramı*) adlı çalışmasında ortaya koyduğu negatif ve pozitif özgürlük ayrımından yola çıkarak komünizmin kısmi müdahaleye olanak tanıyan pozitif özgürlüklere odaklanması nedeniyle tehlikeli olduğunu öne sürmüş ve çağdaşı Popper'ın görüşünü desteklemiştir. Ancak Berlin daha sonra pozitif özgürlüğün de negatif özgürlük kadar temel bir ideal olduğunu söyleyerek bu yargıdan uzaklaşmıştır. Popper, kitabın sonlarında tekrar devlet ve özgürlük kavramlarının ilişkisine yer veriyor.

Popper'ın demokrasi hakkındaki görüşleri ise birçok açıdan okuyucuyu düşünmeye sevk ediyor. Tiranlıktan kaçınmak için sığınılan kötü bir yöntem olarak gördüğü demokrasi fikrini, Churchill'in "daha kötü olan tüm diğer yönetim biçimlerini saymazsak, demokrasi en kötü yönetim biçimidir" sözlerini aktararak destekliyor. Demokrasinin halk yönetimi olarak adlandırılmasına karşı çıkan Popper, Platon'un "kim yönetmeli?" sorusundan hareketle yönetim sınıflandırmasını okuyucuya aktarıyor. Marx'ın sorunlarını ilişkilendirdiği Platon'da kalarak demokrasi vurgusuna devam ediyor. Popper'a göre demokrasi çoğunluğun diktatörlüğüdür. Gazeteci Giancarlo Bosetti'nin sosyal demokrasi, liberalizm, Batı sosyalizmi ya da henüz belirmeyen başka bir siyasi modelin mi yaşadığımız döneme en uygun olacağı sorusuna en iyi siyasi modelin kültürel liderlik oluşturmayı amaçlamayan bir demokrasi olacağını söylüyor. Bu noktada insanların kültürel açıdan özgür olduğu, barış, hukuk ve güvenin tesis edildiği, tepeden inme kurallarının olmadığı bir demokrasiyi tasvir ediyor.

Kitabın altıncı bölümüyle başlayan ikinci söyleşiye geçmeden önce Bosetti Bosna'ya dikkat çekiyor. Bosna'da yaşananların yaşadığımız yüzyıldan ders almadığımızın göstergesi olduğunu söyleyerek bunu Batı'nın korkaklığı, kötülüğü ve başarısızlığı olarak nitelendiriyor. Ayrıca Bosetti, Popper'ı nükleer felaketten sonra en çok endişelendirenin insanlığı ahlaki yönden çürümeye sevk eden televizyon olduğunu aktarıyor. Çünkü Popper, suç oranlarındaki artışı da televizyonun neden olduğu ahlaki yozlaşmayla ilişkilendiriyor. İnsan zihninde çok büyük bir yer alan televizyonun sürekli aksiyon geliştirerek öğretilerin önündeki yerini koruduğunu, bu durumdan en çok çocukların etkilendiğini söylüyor. Bu noktada Marx'a gönderme yaparak yaşadığımız yüzyılın asıl mağdurları beklendiği gibi işçiler değil çocuklardır çıkarımını ortaya koyuyor.

İkinci söyleşide ideolojileri bir çeşit saplantı olarak niteleyen Popper buna en önemli örnek olarak Rus nükleer fizikçisi Andrei Saharov'u gösteriyor. Popper, Saharov'un Soğuk Savaş döneminde Amerika'dan gelecek olası saldırıya karşılık verebilmek veya tehdit halinde ilk hamlede bulunabilmek adına her biri Hiroşima'ya atılardan 3.000 kat daha güçlü 1.400 adet nükleer bomba yapan kişi olduğunu hatırlatıyor. Avusturyalı yazar, Saharov'u kendisinden istenmemesine karşın böyle bir bomba planı yaparak uluslararası barışın sonsuza dek tehdit altında kalmasına neden olan ve dünyayı yeni bir savaşın eşiğine getiren kişi olarak görüyor. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda verdiği silahlanma karşıtı mücadeleyle 1975 Nobel Barış Ödülü'nü alan Saharov'un bugün insan haklarının en büyük savunucularından biri olarak gösterilmesindeki çelişkiye dikkat çekerek, bunların onun savaş suçlusu olduğu gerçeğini değiştirmeyeceğini vurguluyor. Ayrıca etnik kimliğin bir devlet politikası haline

gelmesinin insanlığın yeni tehdit unsuru olduğunu düşünen Popper, bu nedenle milliyetçiliği komünizmin yerini alan yeni küresel tehdit olarak görüyor. Tarihselciliğe de şiddetle karşı çıkarak geçmişin yalnızca bugünü nasıl daha iyi hale getirebileceğimizi anlamak için bir ders olarak görülmesi gerektiğini, geleceğe yönelik kehanet aracı haline getirilmemesi gerektiğini ifade ediyor.

Söyleşilerin ardından gelen son iki bölümde Popper’ın daha önce yayınlanmamış demokrasi ve medyaya yönelik görüşlerinin yanı sıra okuyucunun dikkatini çeken minimal devlet-paternalist devlet ayrımı yer alıyor. “Demokratik Devlet Teorisi ve Pratiği Üzerine Düşünceler” başlığı altında incelenen sekizinci bölümde ilk olarak Atina Serbest Kitap Piyasası dikkat çekiyor. İfade ve yayın özgürlükleri ile bilinen Atina’nın Anadolu ve diğer medeniyetlerden gelen büyük düşünörlere de ev sahipliği yaptığı ve burada büyük bir bilim alanı oluşturduğunu aktarılıyor. Popper, Edebiyat ve bilimin demokrasi ile bağlantısını M.Ö. 500’lere kadar götürerek gerçek demokrasi örneği sergileyen Atina’ya dayandırıyor. Homeros’un iki büyük epik şiiri Odyssea ve İlyada ile başlayan Atina Serbest Kitap Piyasası’nın bugünkü demokratik devlet teorisiyle ilişkisini ortaya koyuyor. Atina ile ilgili paragrafta demokrasinin inşasından çöküşüne ve savcının parti başkanı olduğu bir siyasi duruşma olan *Sokrates’in Savunması*’na değiniyor. Demokrasinin halk yönetimi olamayacağını savunarak Platon’un iktidardakilerin ahlaki durumlarına göre nitelendirdiği beş modeli okuyucuya sunuyor: Monarşi, tiranlık, oligarşi, aristokrasi ve demokrasi. Platon ise bunlar arasından sadece demokrasiyi kötü bir yönetim modeli olarak tanımlıyor. Yazar, Platon’un “kim yönetmeli” sorusundan hareketle yaptığı değerlendirmeler sonucu kimin yönettiğinin değil, nasıl yöneteceğinin önem kazandığını söyleyerek soruyu yenilemeyi öneriyor: “Ahlaki açıdan takdir edilebilir niteliklere sahip bir yönetim biçimi var mı?”.

Kitabın sonlarında Thomas Hobbes, Immanuel Kant, John Stuart Mill, Max Weber gibi düşünörlerin görüşlerine yer verilerek özgürlük ve entelektüel sorumluluk konuları ele alınıyor. Devletin kişisel özgürlüklere müdahale etmemesi gerektiğine inanan ünlü düşünöür, bireyin özgürlüğünü tehlikeye attığı durumlarda onun bu hakkının devlet tarafından korunması gerektiğini söyleyerek minimal müdahale hakkını devlete teslim ediyor. Son olarak dünya barışına vurgu yapmakla birlikte bu noktada entelektüel olarak gördüğü akademisyenlere, yazarlara ve okurlara başta olmak üzere fikirlere ilgi duyanlara çağrıda bulunuyor. Geçtiğimiz yüzyıldan gereken dersi çıkararak bugünü ve geleceği daha iyi yapmanın ve dünya barışını sağlamanın tıpkı bugüne kadar dünyaya zarar veren fikirlerimizle yaptığımız gibi *biz entelektüellerin* elinde olduğunu söylüyor.

Pek çok ilgi çekici konuyu farklı açılardan bir araya toplayan Popper’ın bu söyleşileri okur için büyük bir avantajdır. Özellikle Atina Serbest Kitap Piyasası’nın sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Televizyonlardaki şiddetin önlenmesi için gerekirse sansür uygulanabileceğini söylemesi Popper’ın liberal kimliği ile çelişirken dikkat çekmeye çalıştığı konunun ciddiyetinin kavranması adına iyi bir örnek olarak kabul edilebilir. Zira nükleer felaketten sonra kendisini endişelendiren en önemli sorunun televizyondaki şiddet olduğunu aktarmıştı. Saharov’un karaborsaya düşen bombalarının dünyanın dört yanına dağılmış olmasının barışı imkansız hale getirdiğini söylemesi, barışın sağlanmasını öncelikli iş olarak görmesi ile örtüşmüyor. Ancak barışın sağlanmasının savaşa karşı savaştan ziyade, entelektüellerin katkılarıyla olacağını ısrarla vurgulaması göz ardı edilmemelidir. Son olarak erken yaşta tanıştığı komünizme eleştirel açıdan yaklaşarak tespitleri sonucu komünistlikten ayrılmasını Popper’ın bilim kuramının temeli olan “*Yanlışlanabilirlik Teorisi*”nin ilk örneği olarak kabul etmek mümkün görünmektedir.